

LATVIJAS REPUBLIKAS TIESĪBSARGS

Baznīcas iela 25, Rīga LV-1010; Tālr.: 67686768; Fakss: 67244074; e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv

Rīgā

2009.gada 7.oktobrī Nr.1-5/261
Uz 09.09.2009. Nr.1-04/565-pav

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesei Kristīnei Krūmai**
Jura Alunāna ielā 1, Rīgā, LV-1010

Par viedokli lietā Nr.2009-43-01

Ar Satversmes tiesas tiesneses 2009.gada 8.septembra lēmumu Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) ir atzīts par pieaicināto personu un uzaicināts sniegt viedokli lietā Nr.2009-43-01 „Par likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2012.gadam” 2.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109.pantam un 3.panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 91., 105. un 109.pantam”.

Ievērojot Tiesībsarga likumā noteikto Tiesībsarga kompetenci, sniedzu Jums turpmāk norādīto viedokli lietā Nr.2009-43-01.

1. Lai sniegtu personām sociālo nodrošinājumu pieejamā finansējuma ietvaros, Latvijas Republikas Saeima (turpmāk – Saeima) 2009.gada 16.jūnijā steidzamības kārtībā pieņēma likumu „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2012.gadam”, kurš stājās spēkā 2009.gada 1.jūlijā.

Saskaņā ar minētā likuma 2.panta pirmo daļu laika periodā no 2009.gada 1.jūlija līdz 2012.gada 31.decembrim personai valsts vecuma pensiju un saskaņā ar nolikumu „[Par izdienas pensijām](#)” un nolikumu „Par iekšlietu iestāžu ierindas un komandējošā sastāva darbinieku pensijām (darba devēju pensijām)” piešķirto izdienas pensiju izmaksā 90 procentu apmērā no atbilstoši normatīvajiem aktiem piešķirtās pensijas apmēra.

Savukārt likuma 3.panta pirmā daļa noteic, ka laika periodā no 2009.gada 1.jūlija līdz 2012.gada 31.decembrim valsts vecuma pensiju un saskaņā ar nolikumu „[Par izdienas pensijām](#)” un nolikumu „Par iekšlietu iestāžu ierindas un komandējošā sastāva darbinieku pensijām (darba devēju pensijām)” piešķirto izdienas pensiju saņēmējam, kurš ir obligāti sociāli apdrošinātā persona (darba ņēmējs vai pašnodarbinātais) atbilstoši likumam „[Par valsts sociālo apdrošināšanu](#)”, izmaksā 30 procentu apmērā no atbilstoši normatīvajiem aktiem

piešķirtās pensijas apmēra ar tā mēneša pirmo datumu, kas seko mēnesim, kurā pensijas saņēmējs ir kļuvis par obligāti sociāli apdrošināto personu (darba ņēmēju vai pašnodarbināto) atbilstoši likumam „Par valsts sociālo apdrošināšanu”. Attiecīgi atbilstoši minētā panta trešajai daļai uz šīm personām nav attiecināmi 2.panta pirmās daļas noteikumi.

Tādējādi ar 2009.gada 1.jūliju izmaksājamās pensijas apmērs attiecīgo pensiju saņēmējiem (turpmāk – nestrādājošie pensionāri) samazināts par 10 procentiem no atbilstoši normatīvajiem aktiem piešķirtās pensijas apmēra, savukārt, ja attiecīgā persona ir obligāti sociāli apdrošinātā persona (darba ņēmējs vai pašnodarbinātais) atbilstoši likumam „Par valsts sociālo apdrošināšanu” (turpmāk – strādājošais pensionārs) – par 70 procentiem no piešķirtās pensijas apmēra.

Konkrētās lietas ietvaros nepieciešams pārbaudīt šo samazinājumu satversmību.

Papildus jāatzīmē, ka Saeima 2009.gada 17.septembrī ir pieņēmusi grozījumus likumā „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2012.gadam”, saskaņā ar kuriem ieturējumu paredzošās normas neattieksies uz tiem pensiju saņēmējiem, kuriem noteikta invaliditāte. Ieturētā pensijas daļa šai personu kategorijai tiks atmaksāta. Attiecīgie grozījumi stāsies spēkā 2009.gada 1.novembrī. Ņemot vērā minēto, šīs vēstules ietvaros netiks analizēta pensiju samazinājumu ietekme uz personām ar invaliditāti.

2. Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 109.pants garantē ikvienam tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos gadījumos. Tādējādi attiecīgajā pantā *expressis verbis* ir nostiprinātas personas tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā.

Tiesības uz sociālo nodrošinājumu pieder pie sociālajām tiesībām, kas, kā atzinusi Satversmes tiesa, ir ļoti nozīmīgas, taču vienlaikus īpašas un atšķirīgas cilvēktiesības, jo šo tiesību īstenošana ir atkarīga no katras valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem – tā ir cieši saistīta ar katras valsts iespējām. Tādēļ arī starptautiskajos dokumentos sociālās tiesības ir formulētas kā vispārīgi valsts pienākumi, atstājot dalībvalstīm plašas izvēles iespējas šo tiesību realizācijā.¹ Tajā pašā laikā, neapšaubot sociālo tiesību realizācijas ciešo saistību ar katras valsts iespējām, tomēr vērā ņemama ir šāda cilvēktiesību atziņa – ja kādas sociālās tiesības ir iekļautas pamatlikumā, tad valsts no tām nevar atteikties. Šīm tiesībām vairs nav tikai deklaratīvs raksturs.² Minētais izriet arī no sociāli atbildīgas valsts principa.

Ņemot vērā, ka Satversmes 109.pantā nav noteikts ne konkrēts vecums, ar kādu personai rodas tiesības uz vecuma pensiju, ne pensijas apmērs, ne arī kādi īpaši pensiju shēmas noteikumi, likumdevējam ir pienākums izveidot šo tiesību efektīvu īstenošanas un aizsardzības mehānismu, ievērojot Satversmē nostiprinātos pamatprincipus.

¹ Satversmes tiesas 2001.gada 13.marta sprieduma lietā Nr.2000-08-0109 secinājumu daļas pirmā rindkopa.

² Turpat, secinājumu daļas piektā rindkopa.

Konstitucionālās tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā saturs ir noteikts likumā „Par sociālo drošību” un likumā „Par valsts sociālo apdrošināšanu”, savukārt konkretizēts likumā „Par valsts pensijām”.

Pensiju sistēma ir veidota kā apdrošināšanas sistēma – personas pensija ir atkarīga no nodarbinātības periodā veiktajām iemaksām. Taču laika periodā, kad pensiju pieprasa arī pirms šīs sistēmas ieviešanas nodarbinātās personas, tas ir, 1996.gada 1.janvāra, uz tām pensiju apdrošināšanas sistēma vēl nav pilnībā attiecināma, un tām pensijas piešķiršanā un aprēķināšanā atbilstoši likuma „Par valsts pensijām” pārejas noteikumiem ņemami vērā uzkrātie darba un tam pielīdzinātie periodi.

Atbilstoši likumam „Par valsts pensijām” vecuma pensijas piešķiršanai ir izvirzīti šādi priekšnoteikumi: 1) persona ir bijusi pakļauta valsts obligātajai pensiju apdrošināšanai; 2) personas apdrošināšanas stāžs nav mazāks par 10 gadiem; 3) persona ir sasniegusi noteiktu vecumu. Ja attiecīgie priekšnoteikumi ir iestājušies, persona ir tiesīga pieprasīt vecuma pensiju. Tā personai tiek piešķirta uz mūžu, sākot ar dienu, kad radušās tiesības uz pensiju. Attiecīgais noteikums attiecas arī uz tām personām, kurām pensija piešķirta pirms likuma spēkā stāšanās.

Ja likumdevējs, izmantojot savu kompetenci sociālās politikas veidošanā un realizēšanā, kā arī sociālo tiesību apjoma noteikšanā, Satversmē ir iekļāvis sociālās tiesības un šo tiesību saturu ir konkretizējis likumos, tad tās ir kļuvušas par indivīda tiesībām. Šādu tiesību realizāciju persona var prasīt no valsts, kā arī var aizstāvēt šīs savas tiesības tiesā.³ Arī Lietuvas Konstitucionālā tiesa ir norādījusi, ka, ja reiz likumdevējs ir nostiprinājis kritērijus, atbilstoši kuriem personai ir tiesības uz pensiju, valstij rodas pienākums piešķirt pensiju un to izmaksāt. Savukārt personai ir tiesības pieprasīt, lai valsts izpilda tos pienākumus, ko tā ir uzņēmusies, un veic maksājumus to noteiktajā apjomā.⁴

Likumdevējs nav mainījis pensionēšanās nosacījumus, bet gan speciālajā normatīvajā tiesību aktā noteicis pensijas izmaksu ierobežojumus uz laiku, tādējādi sašaurinot Satversmes 109.pantā garantētās un likumā „Par valsts pensijām” konkretizētās tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma gadījumā.

3. Apstrīdētās normas ir jāskata arī kopsakarā ar Satversmes 105.pantā garantētajām tiesībām uz īpašumu.

Kā atzinusi Eiropas Cilvēktiesību tiesa, ja valsts ir izveidojusi noteiktu pensiju sistēmu, tad personas tiesības un intereses, kas izriet no šīs sistēmas, ir aplūkojamas Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas Pirmā protokola 1.pantā nostiprināto tiesību uz īpašumu kontekstā, neatkarīgi no tā, vai konkrētais maksājums balstīts uz sociālās apdrošināšanas iemaksām.⁵

Arī Lietuvas Konstitucionālā tiesa ir atzinusi pensijas izmaksas saistību ar tiesībām uz īpašumu, proti, personai, kurai pensija piešķirta, ir tiesības uz tās

³ Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta sprieduma lietā Nr.2001-12-01 secinājumu daļas 2.punkts.

⁴ Judgement of Lithuanian Constitutional Court of 24 December 2008 in Case No.09/06-30/06-01/07-30/08. Paragraph 3.4. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2008/r081224.htm>

⁵ Judgement of the European Court of Human Rights of 18 February 2009 in Case of Andrejeva v. Latvia (Application no.55707/00). Paragraph 76.–77. <http://cmiskp.echr.coe.int/tkp197/portal.asp?sessionId=31225079&skin=hudoc-en&action=request>

izmaksu naudā noteiktā apjomā.⁶ Tāpat arī Satversmes tiesa ir norādījusi, ka tiesības uz pensijas izmaksu, neatkarīgi no pensijas piešķiršanas datuma vai finansēšanas avota, ietilpst Satversmes 105.panta pirmajā teikumā ietvertā jēdziena „īpašums” saturā.⁷

Likumdevējs ir noteicis jau piešķirtās pensijas izmaksas ierobežojumus, līdz ar to atzīstams, ka apstrīdētās normas ierobežo Satversmes 105.panta pirmajā teikumā garantētās tiesības uz īpašumu.

Tajā pašā laikā jāņem vērā, ka apstrīdētais regulējums primāri skar sociālo tiesību jomu. Līdz ar to, kā atzinusi Satversmes tiesa, šajā gadījumā personas tiesības un tiesiskās intereses nevar tikt aizsargātas tādā pašā mērā, kā tas būtu gadījumā, ja ierobežotas būtu īpašumtiesības to „klasiskajā” izpratnē. Tomēr indivīdam var rasties nepieciešamība aizstāvēt tam piešķirto sociālo labumu. Šādās situācijās, ņemot vērā konkrētās lietas apstākļus, indivīdam būtu piešķiramas tiesības atsaukties uz Satversmes 105.pantu, kas indivīda tiesībām spēj nodrošināt augstāku aizsardzības pakāpi.⁸

4. Ikvienu pamattiesību ierobežojuma pamatā ir jābūt apstākļiem un argumentiem, kādēļ tas vajadzīgs, proti, ierobežojums tiek noteikts svarīgu interešu – leģitīma mērķa – labad.⁹

Likumprojekta „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2012.gadam” anotācijā norādīts, ka tā mērķis ir valsts budžeta interešu nodrošināšana ekonomiskās lejupslīdes apstākļos, kad nepieciešams samazināt budžeta izdevumus un sabalansēt valsts pensiju speciālā budžeta ieņēmumus un izdevumus, kā arī citu personu tiesību uz sociālo nodrošinājumu realizācija.¹⁰ Arī Saeimas atbildes rakstā ir norādīts uz apstrīdētā regulējuma leģitīmo mērķi – aizsargāt ne tikai speciālā budžeta intereses, bet arī Satversmes 116.pantā minēto vērtību – citu cilvēku tiesības, ņemot vērā valsts pienākumu nodrošināt gan valsts pensijas, gan citus sociālos pakalpojumus arī nākotnē.

Leģitīmā mērķa noteikšanas kontekstā ir būtisks valsts sociālās apdrošināšanas speciālā budžeta pamatprincips – pašfinansēšanās. Proti, sociālās apdrošināšanas jomā tiesiskais regulējums noteic ciešu saikni starp veiktajām iemaksām un izmaksām. Valsts pensiju speciālā budžeta līdzekļus galvenokārt veido obligātās un brīvprātīgās iemaksas pensiju apdrošināšanai, kuras tiešā veidā ir atkarīgas no maksātāju skaita un sociālās apdrošināšanas iemaksu algas lieluma. Sociālās apdrošināšanas pensijas to saņēmējiem tiek maksātas no sociālās apdrošināšanas iemaksām, kuras veic šobrīd strādājošie. Līdz ar to jāpiekrīt Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka, ekonomiskās krīzes rezultātā samazinoties strādājošo darba ienākumiem un pieaugot bezdarbam, speciālā budžeta ieņēmumu un izdevumu sabalansēšana ir uzskatāma par leģitīmu mērķi. Arī Satversmes tiesas praksē ir atzīts, ka pensiju speciālā budžeta ieņēmumu un izdevumu sabalansēšana ir leģitīms mērķis, īpaši atzīmējot nepieciešamību izvairīties no deficīta

⁶ Judgement of Lithuanian Constitutional Court of 24 December 2008 in Case No.09/06-30/06-01/07-30/08. Paragraph 3.4. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2008/r081224.htm>

⁷ Satversmes tiesas 2007.gada 8.jūnija sprieduma lietā Nr.2007-01-01 secinājumu daļas 20.punkts.

⁸ Turpat, secinājumu daļas 21.punkts.

⁹ Satversmes tiesas 2007.gada 8.jūnija sprieduma lietā Nr.2007-01-01 secinājumu daļas 23.punkts.

¹⁰ Likumprojekta „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012.gadam” anotācijas I sadaļas 3.punkts. <http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/0BEB9E49A7761574C22575D6003F8248?OpenDocument#p>

izveidošanās valsts pensiju speciālajā budžetā, kā arī nodrošināt, lai pensiju izmaksas būtu iespējamas arī nākotnē.¹¹

5. Ja likumdevēja lēmumi aizskar indivīda tiesības un likumiskās intereses, tad jāizvērtē, vai tie atbilst tiesiskas valsts principiem.

No Satversmes 1.pantā ietvertā demokrātiskās republikas jēdziena izriet virkne tiesiskas valsts principu, arī samērīguma un tiesiskās paļāvības princips.¹²

5.1. Samērīguma princips noteic, ka tad, ja publiskā vara ierobežo personas tiesības un likumiskās intereses, ir jāievēro saprātīgs līdzsvars starp personas un valsts vai sabiedrības interesēm. Lai izvērtētu, vai apstrīdētās normas atbilst samērīguma principam, jānoskaidro:

- 1) vai likumdevēja lietotie līdzekļi ir piemēroti leģitīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai šāda rīcība ir nepieciešama, tas ir, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, indivīda tiesības un likumiskās intereses mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai likumdevēja darbība ir samērīga jeb atbilstoša, tas ir, vai labums, ko iegūst sabiedrība ir lielāks par indivīda tiesībām un likumiskajām interesēm nodarīto zaudējumu.

Ja izvērtējot tiesību normu, tiek atzīts, ka tā neatbilst kaut vienam no šiem kritērijiem, tad tā neatbilst arī samērīguma principam un ir prettiesiska.¹³

5.1.1. Ņemot vērā speciālā budžeta pamatprincipu – pašfinansēšanās, viens no līdzekļiem pensiju speciālā budžeta ieņēmumu un izdevumu sabalansēšanai ir iespējama pensiju samazināšana uz laiku. Jāpiekrīt Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka, vērtējot apstrīdēto regulējumu, nevar tikt ignorēti arī ekonomiskie faktori.

Kā atzinusi Lietuvas Konstitucionālā tiesa, valstī var rasties ārkārtas situācijas (ekonomiskā krīze, dabas katastrofa u.c.), kad objektīvi trūkst līdzekļu pensiju izmaksai. Šādās ārkārtas situācijās pensiju tiesiskais regulējums var tikt grozīts, arī samazinot pensiju lielumu tādā apmērā, kādā tas ir nepieciešams sabiedrības un valsts vitāli svarīgu interešu nodrošināšanai un citu konstitucionālo vērtību aizsardzībai. Tajā pašā laikā tiesa uzsvērusi, ka samazinātās pensijas var tikt izmaksātas tikai uz noteiktu laiku. Turklāt pat šādās ārkārtas situācijās pensijas nevar tikt samazinātas, pārkāpjot līdzsvaru starp personas un sabiedrības interesēm, proti, pensiju samazinājumam ir jāatbilst proporcionalitātes principam.¹⁴

ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja, kas izveidota, lai uzraudzītu ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām īstenošanu tā dalībvalstīs (1990.gada 4.maijā Augstākā padome, pieņemot deklarāciju „Par Latvijas Republikas pievienošanos starptautisko tiesību dokumentiem cilvēktiesību jautājumos”, ir pievienojusies šim paktam) vispārējā komentārā Nr.19 „Tiesības uz sociālo nodrošinājumu” ir nostiprinājusi prezumpciju, ka regresīvi soļi tiesību uz sociālo nodrošinājumu realizēšanā atbilstoši paktam nav pieļaujama. Taču, ja šādi soļi tomēr tiek sperti, tad valstij ir pienākums pierādīt, ka tā iepriekš ir nopietni apsvērusi citas alternatīvas un izmantojusi visus pieejamos resursus šo tiesību realizēšanai. Izvērtējot regresīvo

¹¹ Satversmes tiesas 2005.gada 11.novembra sprieduma lietā Nr.2005-08-01secinājumu daļas 8.punkts.

¹² Sk. Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta sprieduma lietā Nr.2001-12-01 secinājumu daļas 3.punktu.

¹³ Turpat, secinājumu daļas 3.1.punkts.

¹⁴ Judgement of Lithuanian Constitutional Court of 24 December 2008 in Case No.09/06-30/06-01/07-30/08. Paragraph 4. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2008/r081224.htm>

soļu pieļaujamību, ir jāņem vērā: (a) vai bija pamatots attaisnojums šādai rīcībai; (b) ir nopietni apsvērtas citas alternatīvas; (c) ir bijusi patiesa iesaistīto grupu līdzdalība piedāvāto līdzekļu un alternatīvu izvērtēšanā; (d) vai plānotie pasākumi nav diskriminējoši; (e) vai piedāvātajiem pasākumiem būs ilgstoša ietekme uz paktā garantēto tiesību realizēšanu un vai personai vai personu grupai nav atņemta piekļuve minimālajam tiesību apjomam; (e) vai ir bijusi plānoto pasākumu neatkarīga pārbaude nacionālajā līmenī.¹⁵

5.1.2. Vecāka gadagājuma cilvēki kā grupa ir nevienlīdzīga un daudzveidīga kā pārējā iedzīvotāju daļa, un to situācija ir tiešā veidā atkarīga no valsts ekonomiskās un sociālās situācijas, demogrāfijas, apkārtējās vides, kultūras un nodarbinātības faktoriem, savukārt individuālajā līmenī – no ģimenes situācijas, izglītības līmeņa, pilsētas vai lauku apkārtējās vides, strādājošo un nestrādājošo īpatsvara. Līdzās vecāka gadagājuma cilvēkiem, kuru finansiālā situācija ir pieņemama, ir daudzi, kuriem nav adekvāti iztikas līdzekļi un kuri figurē starp sabiedrības mazaizsargātākajām grupām. Ekonomiskās recesijas un pārstrukturizācijas laikā šī sabiedrības daļa ir pakļauta riskam. ANO Sociālo, ekonomisko un kultūras tiesību komiteja ir uzsvērusi, ka pat laikā, kad tiek veikti bargi resursu ierobežošanas pasākumi, valstij ir pienākums aizsargāt šo sabiedrības daļu. Tas ir uzskatāms par vienu no valsts pamatpienākumiem.¹⁶

Likumdevējs, pieņemot apstrīdētās normas, ir attiecinājis tās uz visiem pensionāriem vienādi, neatkarīgi no to ienākumu apjoma, proti, nestrādājošiem pensionāriem izmaksājamā pensija samazināta par 10 procentiem, savukārt strādājošiem pensionāriem – par 70 procentiem. Tādējādi likumdevējs nav paredzējis pat minimālo tiesību apjomu, kas personai būtu jāgarantē jebkurā gadījumā, lai tā spētu apmierināt savas pamatvajadzības. Minētais uzskatāms par valsts pamatpienākumu neievērošanu, kam nav attaisnojuma.

Šāds pienākums valstij izriet arī no sociāli atbildīgas valsts principa, kura mērķis ir sabiedrībā izlīdzināt būtiskākās sociālās atšķirības un katrai iedzīvotāju grupai nodrošināt atbilstošu dzīves standartu.¹⁷ Sociālais taisnīgums ietver rūpes par sociālo atšķirību izlīdzināšanu, vājāko aizsardzību un iespēju vienlīdzību.¹⁸

Attiecībā uz strādājošo pensionāru pensiju samazinājumiem Satversmes tiesa jau 2002.gada 19.marta spriedumā lietā Nr.2001-12-01¹⁹ norādījusi uz sekām, kādas rodas personai, veicot šādus samazinājumus.

Pirmkārt, pensijas apmērs tiek ierobežots neatkarīgi no citu ienākumu esamības un apmēra. Tādējādi piešķirtās pensijas apmērs tiek samazināts pat tad, ja pensionārs no savas nodarbošanās ienākumus faktiski negūst (piemēram, atrodas atvaļinājumā bez darba algas saglabāšanas vai ir atteicies no darba samaksas) vai viņa nopelnītā darba samaksa ir mazāka par neizmaksāto pensijas daļu.

¹⁵ Committee on Economic, Social & Cultural Rights General Comment No.19 (2007) „The right to social security”. Paragraph 42. <http://daccessdds.un.org/doc/UNDOC/GEN/G08/403/97/PDF/G0840397.pdf?OpenElement>

¹⁶ Committee on Economic, Social and Cultural Rights General Comment No.6 “The economic, social and cultural rights of older persons”. Paragraph 16.–17. [http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/\(Symbol\)/482a0aced8049067c12563ed005acf9e?Opendocument](http://www.unhcr.ch/tbs/doc.nsf/(Symbol)/482a0aced8049067c12563ed005acf9e?Opendocument)

¹⁷ Satversmes tiesas 2006.gada 2.novembra sprieduma lietā Nr.2006-07-01 secinājumu daļas 18.punkts.

¹⁸ Kovaļevska A. Sociāli atbildīgas valsts princips. *Jurista vārds*. 2008. 26.augusts, nr.32 (537).

¹⁹ Sk. Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta sprieduma lietā Nr.2001-12-01 secinājumu daļas 3.1.3.punktu.

Otrkārt, Satversmes tiesa ir norādījusi, ka šāds regulējums ierobežo nodarbināto pensionāru iespējas iesaistīties sabiedriskajā, sociālajā un kultūras dzīvē.

Papildus jāatzīmē, ka atbilstoši apstrīdētajam regulējumam strādājošie pensionāri tiek netieši diskriminēti salīdzinājumā ar strādājošiem, kuri nav sasnieguši pensijas vecumu, jo tiek ierobežotas to iespējas brīvi izvēlēties nodarbošanos. Apstrīdētā norma piespiež strādājošos pensionārus izvēlēties – vai nu saņemt pilnu pensiju, vai arī turpināt strādāt. Kā atzinusi Lietuvas Konstitucionālā tiesa, regulējums, atbilstoši kuram persona nevar brīvi izvēlēties nodarbošanos tā fakta dēļ, ka, īstenojot šīs tiesības, tiek ierobežotas tiesības uz pensiju izmaksu, ierobežo tiesības brīvi izvēlēties nodarbošanos.²⁰

5.1.3. Kā jau norādīts iepriekš, samazinot tiesību uz sociālo nodrošinājumu apjomu, ļoti būtiska nozīme ir citu alternatīvu izvērtēšanai, kas mazāk aizskartu indivīda tiesības un likumīgās intereses.

Attiecībā uz alternatīvu izvērtēšanu Ministru kabinets savā atbildes rakstā ir norādījis, ka 2009.gada 11.jūnijā valdību veidojošās politiskās partijas, Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, Latvijas Darba devēju konfederācija, Latvijas Pašvaldību savienība, Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kamera un Latvijas Pensionāru federācija diskutēja, lai vienotos par 2009.gada budžeta deficīta samazinājumu. Diskusijas gaitā tika vērtēti arī citi alternatīvie risinājumi pensiju samazināšanai, tomēr diskusiju rezultātā vienošanās tika panākta tikai par attiecīgo risinājumu. Balstoties uz minēto vienošanos un ievērojot to, ka minēto vienošanos atbalstīja ne vien valdību veidojošās politiskās partijas, bet arī visai plaša sabiedrības daļa, kuras pārstāvji (Latvijas Brīvo arodbiedrību savienība, Latvijas Darba devēju konfederācija, Latvijas Pašvaldību savienība, Latvijas Pensionāru federācija) parakstīja vienošanos, tika sagatavots attiecīgs likumprojekts. Tā kā likumprojekts atspoguļoja precīzi to, par ko bija panākta vienošanās, diskutēt par citiem risinājumiem likumprojekta sagatavošanā pēc jau notikušajām diskusijām, kas rezumējās visu pušu interešu sabalansēšanā, nebūtu racionāli, īpaši ņemot vērā, ka budžeta deficīta samazinājums bija jāveic nekavējoties, pretējā gadījumā tiktu apdraudēta aizdevuma saņemšana no Eiropas Kopienas un Starptautiskā Valūtas fonda.²¹

Savukārt Labklājības ministrija ir norādījusi, ka alternatīvas pensiju samazināšanai ierobežotā laika dēļ nebija iespējams rast. Turklāt likumprojekts tika izstrādāts un iesniegts izskatīšanai Ministru kabineta sēdē vienas darba dienas laikā, tāpēc tā izstrādāšanas laikā nebija iespējams pilnvērtīgi un vispusīgi izvērtēt likumprojektā paredzēto valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu ierobežojumu atbilstību no Satversmes 1.panta izrietošajam tiesiskās paļāvības principam, Satversmes 91.pantā noteiktajām personu tiesībām uz vienlīdzību un nediskrimināciju un 109.pantā noteiktajām tiesībām uz sociālo nodrošinājumu.

²⁰ Judgement of Lithuanian Constitutional Court of 25 November 2002 in Case No.41/2000. Paragraph 2.2. <http://www.lrkt.lt/dokumentai/2002/r021125.htm>

²¹ Ministru kabineta viedokļa Satversmes tiesai lietā Nr.2009-43-01 4.punkts. http://www.satv.tiesa.gov.lv/upload/MK_atbilde_2009_43.htm

Līdz ar to Labklājības ministrija likumprojekta anotācijā norādīja, ka pastāv risks, ka likumprojekta normas var būt pretrunā ar šiem tiesību principiem.²²

No iepriekš minētā izriet, ka informācija par alternatīvu izvērtēšanu ir pretrunīga. Turklāt Ministru kabinets nav precizējis, par kādām alternatīvām tika diskutēts.

Izskatot likumprojektu Saeimā, attiecībā uz apstrīdēto regulējumu tika piedāvātas vairākas alternatīvas, kas gan nedotu nepieciešamo finansiālo ieguvumu, taču būtu indivīda tiesību un interešu mazāk ierobežojošas, piemēram, samazināt ieturējumu procentuālo apmēru, veikt progresīvus samazinājumus atkarībā no pensijas apmēra, paredzēt minimālās pensijas apmēru, no kuras samazinājumus nevarētu veikt, korigēt piemaksu pie vecuma pensijas sistēmu, atmaksāt ieturēto pensiju daļu pēc ekonomiskās situācijas stabilizācijas. Tāpat tika piedāvāts paaugstināt sociālās apdrošināšanas iemaksu likmi, novirzīt pensiju 2.līmenim atvēlētos līdzekļus, kā arī meklēt budžeta līdzekļu samazinājumu citās nozarēs.²³

Ņemot vērā iepriekš minēto un likumprojekta izstrādes īso laika periodu (2009.gada 11. līdz 16.jūnijs), nav gūstams apstiprinājums tam, ka likumprojekta izstrādātāji un Saeima būtu pietiekami izvērtējusi, vai izvirzīto mērķi nav iespējams sasniegt ar citiem, alternatīviem līdzekļiem, kas mazāk ierobežotu Satversmē garantētās tiesības uz sociālo nodrošinājumu, kā arī tiesības uz īpašumu.

Attiecībā uz strādājošo pensionāru pensijas samazinājumiem uzskatu, ka, ņemot vērā Satversmes tiesas nostiprinātās atziņas 2002.gada 19.marta spriedumā lietā Nr.2001-12-01 par šāda ierobežojuma pieļaujamību un samērīgumu, Ministru kabinetam un likumdevējam bija īpaši jāizvērtē citu alternatīvu iespējamība, kas mazāk ierobežotu indivīda tiesības un likumīgās intereses. Acīmredzama šo atziņu ignorēšana ir atzīstama par nepieņemamu demokrātiskā valstī.

5.1.4. Ņemot vērā iepriekš minēto, uzskatu, ka apstrīdētās normas neatbilst samērīguma principam un līdz ar to ir pretrunā ar Satversmes 1.pantu.

5.2. Pieteikumu iesniedzēji ir atsaukušies uz tiesiskās paļāvības principu, līdz ar to nepieciešams izvērtēt apstrīdēto normu atbilstību šim principam.

Tiesiskās paļāvības princips noteic, ka valsts iestādēm savā darbībā jābūt konsekventām attiecībā uz to izdotajiem normatīvajiem aktiem, jāievēro tiesiskā paļāvība, kas personām varētu rasties saskaņā ar konkrēto tiesību normu. Savukārt indivīds atbilstoši šim principam var paļauties uz likumīgi izdotas tiesību normas pastāvību un nemainīgumu. Viņš droši var plānot savu nākotni saistībā ar tiesībām, ko norma viņam piešķirusi. Tiesiskās paļāvības principa darbībā nozīme ir arī tam, vai personas paļaušanās uz tiesību normu ir likumīga, pamatota un saprātīga, kā arī vai tiesiskais regulējums pēc savas būtības ir pietiekami noteikts un nemainīgs, lai tam varētu uzticēties.²⁴

Satversmes tiesa jau vairākkārt ir atzinusi, ka valsts pensijas ir sociālās politikas jautājums, kam ir ilglaicīgs raksturs un kam nepieciešama stabilitāte. Līdz ar to personas paļāvība šajā jomā ir aizsargājama.²⁵

²² LM: Alternatīvu pensiju samazināšanai ierobežotā laika dēļ nebija iespējams rast. <http://zinat.nra.lv/latvija/2948-lm-alternativu-pensiju-samazinanasai-ierobezota-laika-del-nebija-iespejams-rast.htm>

²³ Saeimas 2009.gada 15. un 16.jūnija sēžu stenogrammas. www.saeima.lv

²⁴ Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta sprieduma lietā Nr.2001-12-01 secinājumu daļas 3.2.punkts.

²⁵ Turpat.

Ņemot vērā likumā „Par valsts pensijām” noteikto pamatprincipu, ka vecuma pensiju piešķir uz mūžu, personas pašaušanās uzskatāma par likumīgu, saprātīgu un pamatotu. Attiecībā uz strādājošiem pensionāriem šo tiesisko pašāvību īpaši stiprina Satversmes tiesas 2002.gada 19.marta spriedums lietā Nr.2001-12-01, kurā tika atzīta šāda veida regulējuma neatbilstība Satversmes 1.pantam. Tādējādi personas varēja pašauties, ka atkārtoti šādā veidā netiks ierobežotas to tiesības.

Likumu „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2012.gadam” Saeima pieņēma 2009.gada 16.jūnijā, savukārt tā spēkā stāšanās datums tika noteikts 2009.gada 1.jūlijs. Nosakot tik īsu laika periodu pensiju samazinājumiem gan attiecībā uz nestrādājošiem pensionāriem, gan strādājošiem pensionāriem, uzskatu, ka likumdevējs nav paredzējis saudzējošu pāreju. Tādējādi personām tika liegta iespēja pienācīgā kārtā sagatavoties un plānot savu turpmāko dzīvi saistībā ar samazināto pensijas apmēru, it īpaši ņemot vērā, ka pensija ir būtisks, vairākus – vienīgais iztikas avots. Savukārt strādājošiem pensionāriem nepamatoti īsā laikā bija jāizvēlas, vai turpināt strādāt un saņemt pensiju ierobežotā apmērā, vai arī saņemt pensiju pilnā apmērā un pārtraukt strādāt. Turklāt, kā secināms no Tiesībsarga biroja saņemtajām sūdzībām, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūrai bija problēmas ar pensiju izmaksas administrēšanu, proti, kaut gan personas faktiski bija pārtraukušas nodarbinātības attiecības, informācijas aprites un ierobežotā laika dēļ pensijas šīm personām tomēr tika izmaksātas ierobežotā apmērā vai arī otrādi – izveidojās pensiju pārmaxa (attiecībā uz visiem pensionāriem). Uz to, ka likumprojekta piemērošana ar 2009.gada 1.jūliju nav iespējama, tika norādīts arī likumprojekta anotācijā.²⁶

Šāda likumdošanas prakse demokrātiskā valstī atzīstama par nepieņemamu, līdz ar to atzīstams, ka apstrīdētais tiesiskais regulējums neatbilst tiesiskās pašāvības principam un ir pretrunā ar Satversmes 1.pantu.

Apkopojot visu iepriekš minēto, secinu, ka likuma „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009.gada līdz 2012.gadam” 2.panta pirmā daļa un 3.panta pirmā daļa neatbilst Satversmes 1.pantam.

Ar cieņu

Tiesībsargs

R.Apsītis

Putniņa 67686768

²⁶ Likumprojekta „Par valsts pensiju un valsts pabalstu izmaksu laika periodā no 2009. gada līdz 2012.gadam” anotācijas I sadaļas 4.punkts.
<http://titania.saeima.lv/LIVS/SaeimaLIVS.nsf/0/0BEB9E49A7761574C22575D6003F8248?OpenDocument#p>